

*ahol fegyerek ropogtak és hősök estek el az uccákon;
miközben én vért köptem
és tenyerembe tettem az arcom.*

TAVASZ VAN;

*polgári költők ilyenkor a vágyak ébredéséről énekelnek
és a modern fiziológia szerint is a hormonok munkája felélénkül,
de arról senkisésem beszél, hogy a szegény ember
mihez kezdjen kirobbanó gerjedelmeivel?
A nagyságos asszonynak, aki 1934-ben egy nagyvárosban él,
van borbélyja, fogorvosa, pszichoanalitikusa, szeretője és törvényes ura,
de a proletárnak kenyere sincs, hogy jusson hát szerelemre?
A tavasz, mint a többi évszak is ellensége a szegénynek
és ellensége a szerelem is, csak úgy, mint a modern fiziológia és a
polgári költők.*

*Barátai csak a kenyér és a szerelem éhesei,
akik nagyvárosok perifériáin, falusi kunyhókban, pajtákban,
istállóknban,
az uccákon, börtönökben, bordélyokban és tébofyákban laknak
és csökönyösen várják szabadulásuk óráját.*

DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS ÉS PSZICHOANALIZIS

Irta: JESZENSZKY ERIK (Budapest)

Milyen viszonyban áll egymással a dialektikus materializmus vagyis a marxizmus és a pszichoanalizis? Különböző területeket dolgoznak fel tudományosan, tehát közömbösek egymással szemben, vagy pedig részben azonos jelenségekörből merítik tárgyukat? S ha az utóbbi eset forog fenn, egymást kizáró ellentétes tételeket állítanak fel, vagy pedig tételeik kiegészítik egymást?

Nézzük először, hogy a dialektikus materializmus a jelenségek mely területét dolgozza fel tudományosan? A dialektikus materializmus mindenekelőtt materializmus, vagyis az a filozófiai felfogás, amely többek között anyagi folyamatokra vezet vissza minden jelenséget és minden igazság egyedüli kritériumának a gyakorlatot, a tapasztalatokat tartja. Másodszor a dialektikus materializmus felöleli a dialektikát, „a természet, az emberi társadalom és a gondolkodás általános mozgás- és fejlődéstörvényeinek a tudományát“, vagyis rendszerbe szedi az egész valóság általános mozgástörvényeit. Legvégül pedig a dialektikus materializmus magában foglalja a történelmi materializmus elméletét, vagyis alkalmazza a materializmus és a dialektika általános tételeit a történelmi-, társadalmi-valóságra, tehát felállítja a történelmi-, társadalmi-valóság különleges dialektikus materialista mozgástörvényeit. És a történelmi materializmus állást foglal az egyénlélektan meghatározott kérdéseiben is. Így például megállapítja, hogy az emberi cselekvés legfőbb lelki hajtóereje a gazdasági érdek.

Ezzel szemben a pszichoanalizis az egyénlélektan tudományos módszere. Azonban tényleg arra is igényt tart, hogy túlhaladva az egyéni lelkiélet jelenségein, megmagyarázza a történelmi-, társadalmi-fejlődés meghatározott jelenségeit is. Így például Freud ismert munkája, a

T o t e m és T a b u megvilágítani igyekeznek egyénlélektani törvények alapján az őstársadalom egyes fejlődési szakaszait és intézményeit.

Mindez máris választ ad az első kérdésre. A dialektikus materializmus és a pszichoanalízis nem különbözik egymással szemben. A pszichoanalízis is igényt tart a történeti, társadalmi-jelenségek egyes összefüggéseinek a törvényszerű megmagyarázására, tehát behatol a történeti materializmus sajátlagos területére. Másrészt a dialektikus materializmus nemcsak az egyénlélektannak, a pszichoanalízis sajátlagos területének egyes kérdéseiben foglal állást. Mint materializmus, az egész valóságot magyarázva, az egyénlélektan valóságát is megvilágítja és minden igazság kritériumának a gyakorlatot tekintve, az egyénlélektan igazságkritériumát is meghatározza. És mint dialektika, felállítva ugyancsak az egész valóság általános mozgástörvényeit, az egyéni lelkiélet általános mozgástörvényeit is összefoglalja.

Milyen viszonyban állanak most már egymással a dialektikus materializmusnak és a pszichoanalízisnek az ugyanazon jelenségkörre vonatkozó tételei? Mielőtt rátérnénk erre, előre bocsátjuk, hogy ha netalán azt kapnánk eredményül, hogy a dialektikus materializmus tételei kizárják a pszichoanalízis tételeit, ez természetesen nem azt fogja jelenteni, hogy az utóbbiak beleütköznek a marxizmus „dogmáiba”; hanem egyedül azon alapulhat, hogy a pszichoanalízis tételei beleütköznek abba a nagyszámú tapasztalatba, amelynek elméleti rendszerezését képezik a marxizmus tételei. S hogy másrészt, ha ellenkezőleg az mutatkoznék eredmény gyanánt, hogy a pszichoanalízis tételei kiegészítik a marxizmus tételeit, ezen viszont természetesen nem valamilyen „revíziót” kell érteni, hanem egyedül azt, hogy a pszichoanalízis tételei ép’ úgy helyesen analizált és szintetizált tapasztalatokon alapulnak, mint a marxizmus tételei, tehát ép’ úgy beilleszkednek a marxizmus rendszerébe, továbbfejlesztve a marxizmust, vagy konkretizálva egyes tételeit, amint például beilleszkedett az imperializmus elmélete.

Tekintsük legerősebb a pszichoanalízisnek mint egyénlélektani módszernek a viszonyát a materialista filozófiához. Freud az ösztönöket fiziológiai folyamatokra vezeti vissza, ha az utóbbiakkal nem is foglalkozik közelebbről. Így a pszichoanalitikus lélektan megalapozása materialisztikus ebből a szempontból. S a pszichoanalízis, mint tapasztalati tudomány, elvileg a tapasztalatot ismeri el tételei helyessége kritériumának is.

A pszichoanalitikus tételek és az általános dialektikus mozgástörvények viszonyát illetőleg az előbbiekkal kapcsolatban arra kell utalnunk mindenekelőtt, hogy a lelki folyamatok dialektikus leírása magában véve még nem biztosítja a leírás helyességének, hanem csupán feltétele. A lelki folyamatok meghatározott leírását csak akkor ismerhetjük el helyesnek, ha ez nemcsak egyezik a dialektikus törvényekkel, hanem ugyanakkor megfelel az igazság materialista kritériumának, a gyakorlatnak is. Hegel, a dialektikus módszer megalapítója, hatalmas dialektikus filozófiai rendszert állított fel s mégis ez a rendszer nem volt más, ismeretelméleti elveinél fogva, mint egy „kolozsális szörny-szülött.” (Engels) S természetesen egymagában a materialista igazságkritériumnak az elvi alkalmazása sem biztosítja a pszichoanalízis esetleg dialektikus tételeinek a helyességét, hanem ezeknek a valóságos gyakorlat próbakövén is helytállóknak kell bizonyulniuk. Mindezt azért kellett megjegyeznünk, mert a pszichoanalízis marxista hívei éppen annak a kimutatására helyeznek nagy súlyt, hogy a pszichoanalízis — na öntudatlanul is — dialektikusan írja le a lelki jelenségeket, tehát dialektikus egyénlélektani módszer. Így W. Reich, a kiváló marxista

pszichoanalitikus, tényleg be is bizonyítja a pszichoanalízis által feállított tételek egész sorára, hogy ezek megfelelnek az általános dialektikus mozgástörvényeknek (Unt. d. Bann. d. Marx. III. évf. 5. sz.) Azonban ennek a bizonyításnak a horderejét eleve leszállítja már egymagában az a tény, hogy a pszichoanalízis legfeljebb öntudatlanul tükrözheti vissza a lelki folyamatok dialektikus jellegét. A lelkiélet egyetemes dialektikájának a felismerését csupán a dialektikus módszer öntudatos alkalmazása teszi lehetővé. Így a pszichoanalízis már eleve is legfeljebb csak egyes lelkifolyamatok dialektikus mozgását írhatja le, de nem veheti meg a dialektikus egyénlélektan alapját.

Azoknak a dialektikus tételeknek egyik része, amelyeket Reich a pszichoanalitikus felfogásban kimutat, tényleg megfelel ugyan az általános dialektikus mozgástörvényeknek, de ugyanakkor nincsen tapasztalatilag kellőképpen bizonyítva. Ilyen tétel például az, amely a libidó, tehát a nemi energia elsőségét tanítja az ösztönéletben s amely szerint az önszeretet és a tárgyszeretet, tehát alapjában véve az önfentartási ösztön és a nemi ösztön egyaránt a testi szexuálgapparátus közös forrásából, lélektanilag az „ösnarcizmus“-ból erednek s többek között ezen az alapon egymásba átmenő, azonos ellentétek. Továbbá az az Ödipus-komplexumon alapuló tétel, amely szerint a föld megművelése, megdolgozása eszközökkel, a magvetés, az anyagi szükségletek célszerű kielégítésével egyidejűleg az anyával való vérfertőzés vágyát is szolgálhatja. E szerint a föld megművelése nemcsak racionális, hanem egyidejűleg irracionális tevékenység is lehet. Racionális, mert az anyagi szükségletek célszerű kielégítését szolgálja és irracionális, mert ugyanakkor az anyával való vérfertőzés vágyának is eleget tehet, amelynek a kielégítésére nem alkalmas. De irracionális oldalában is racionális, mert tényleg kielégíti az elfojtott vérfertőzősi hajlamot. Tehát a racionális irracionálist tartalmaz és fordítva.

Mindakét tétel kétségtelenül dialektikus. Az első két ellentétet, az önfentartási ösztönt és a nemi ösztönt egy eredeti egység, az ösnarcizmus széthasadási terméke gyanánt mutat be és egymásba átmenőket visszavezeti erre az alpra. A második a racionális és az irracionális ellentétjeinek az egybeesésén alapul. Azonban a materialista dialektika mégsem ismeri el ezeknek a tételeknek a helyességét, mert nem állják ki a tapasztalatok ellenőrzését és így lényegükben csupán metafizikai konstrukciók. Az önfentartási ösztönnek és a nemi ösztönnek, ennek a két ellentétnek, kétségtelenül megvan a maga dialektikája. Maga Reich is hivatkozik például arra a fentieken kívül, hogy mindakét ösztön szereteten alapszik és a tárgyszeretet az önszeretettől alakul át és vissza is változik abba. Ép' így a földművelő munka is lehet egyidejűleg racionális és irracionális tevékenység, például azon az alapon, hogy tartalmazhat a célszerű tevékenységi elemeken kívül mágikus képzeteken alapuló irracionális elemeket is. Azonban ezeket a dialektikus összefüggéseket a tapasztalat is igazolja, szemben a Reich által hivatkozott összefüggésekkel, amelyek nincsenek kellőképpen alátámasztva tapasztalatilag.

A dialektikus törvény éppen nem oly varázsséma, amelyet elegendő volna ráhúzni tetszésszerűen módon a vizsgált folyamatra, hogy törvényes összefüggései feltáruljanak. Az ellentétek eredeti egység széthasadásának a termékei és átmennek egymásba. De két meghatározott ellentét nem akármilyen egység széthasadási terméke, hanem elegendő számú tapasztalat helyes feldolgozása által meghatározott egység széthasadásának a terméke. És két meghatározott ellentét nem tetszőleges módon megy át egymásba, hanem minden egyes eset-

ben meghatározott különleges módon, amelyet minden egyes különleges esetben a kérdéses folyamat kimerítő elemzése alapján kell megállapítani. Mert nem a dialektikus törvény alakítja a tárgyat, hanem a tárgy alakítja a dialektikus törvényt a saját különleges természetének megfelelően. Ezért van az, hogy a tudományos munka helyes kiindulópontja sohasem a dialektikus törvény, hanem mindig a vizsgált tárgy. Az általános dialektikus mozgástörvény ismerete csupán biztosítja a vizsgált tárgy különleges dialektikájának, különleges dialektikus összefüggéseinek a felismerését a tárgy megfelelő tapasztalati elemzése alapján. Az általános dialektikus ismeret nem a tárgy megismerésének a kulcsa, hanem a megismert tárgy értelmének a kulcsa.

Tény azonban, hogy a pszichoanalízis dialektikus tételei között olyanok is vannak, amelyek, amellet, hogy dialektikusan írják le meghatározott lelki folyamatokat, legalább magukban megfelelnek a tapasztalatoknak is. Ezeknek a folyamatoknak egyrészt ugyan nem a pszichoanalízis fedezte fel, hanem már régóta ismertek voltak. Így a pszichoanalízis velők kapcsolatban mindössze arra szorítkozott, hogy leírásukhoz új és persze nem dialektikus terminológiát készített. Ilyen folyamatok, ill. tételek például a nemi aktusban maximumig növekedett nemi feszültség átesapása ellentétébe, a nemi feszültség teljes feloldódásába, amely viszont újból a maga ellentétét, a nemi feszültség növekedését készíti elő; az u. n. „ambivalencia”: a szeretet, amely gyűlöletet tartalmaz és fordítva, és ezeknek egymásba átesapása; az egészséges és az idegbajos ember lelkivonásainak egymásba átmenése.

De másrészüknél kétségtelenül a pszichoanalízis tárta fel — öntudatlanul — dialektikus jellegüket. Ilyen folyamat például a neurotikus tünetképződés következő esete:

A nemi ösztön meghatározott kielégítése beleütközik a társadalmi valóságba, ellenmondás áll fenn a nemi ösztön és az adott társadalmi valóság között. Ez az ellenmondás a neurotikus tünetképződés hajtóerejévé válik. Az ellenmondás közvetlen eredménye a nemi ösztön elfojtása, a negációja. De az elfojtott nemi ösztön az u. n. komplexumok mennyiségi növekedésének meghatározott pontján hirtelen megváltoztatja minőségileg a tudatot. Az egészséges ember egyszerre megbetegszik, a nemi ösztön egyszerre újból megjelenik a tudatban, például félelem-neurózis alakjában. A félelemneurózis az elfojtásnak, a nemi ösztön negációjának a negációja. A negáció negációja azonos is a pozitívvel — a nemi ösztönnel — és nem is azonos. Azonos, amennyiben a nemi ösztön most újból uralkodik az énen, nem azonos, amennyiben most megváltozott formában, tünet alakjában lép fel. A negáció negációja, a tünet, egyidejűleg tartalmazza a pozitívot, — a nemi ösztönt, — és ennek negációját, — elhárítását. A tünet úgy szünteti meg a nemi ösztönt, hogy magában foglalja. Egyidejűleg irracionális — a beteg ok nélkül fél — és racionális, a félelem oka az elfojtott nemi ösztön. E mellett ez a dialektikus leírás a felszínen — a tudatban — megjelenő lelki folyamatok átváltozását mutatja be rejtett, nemtudatos folyamatokba és fordítva, tehát a felszín és a rejtett belső lényeg dialektikus összefüggéseit fedi fel. Egyáltalában a pszichoanalitikus módszer megmutatja, hogy a tudat, az előtudat és a nemtudatos egymással folytonos dialektikus kölcsönhatásban lévő, nem pedig egymástól mereven elválasztott rétegei a léleknek.

Megállapíthatjuk tehát a következőket. A pszichoanalízis nem alkalmazza öntudatosan a dialektikus módszert és ezért nem fedheti fel a lelkiélet egyetemes dialektikáját. S ha öntudatlanul az általános dialektikus mozgástörvényeknek megfelelően írja is le a lelki jelenségek

egész sorát, ezeknek a pszichoanalízis által kimutatott különleges dialektikája részben nélkülözi a tapasztalatok megerősítését. Így a pszichoanalízis, bár kétségtelenül vannak érdemei a lelki jelenségek dialektikájának feltárása körül, ezen a téren csak rész munkát végez és részben torzképet mutat be a lelkiéletéről. Egészében tényleg máresak azért sem felelhet meg a dialektikus materializmus követelményeinek, mert nem öntudatosan dialektikus és mert, amennyiben öntudatlanul dialektikus is, hajlik a materializmus igazságkritériumának, a tapasztalatoknak az elhanyagolására. (Folytatjuk.)

R É S Z E G E K A P E R I F É R I Á N

Irta: KORVIN SÁNDOR (Kolozsvár)

*Délután zörgő stráfszekér járt negyedünkben;
rabiátus muraközi lovak patkója döngött
a kövezen, nagy ostorcserdítés, káromkodás és hajsza, —
a stráfról legördített boroshordók dördültek
a korcsma előtt, — mert ez volt rajta.*

*Hajrá! friss alkohol a népnek!
Friss csapolás!*

*Hajrá! Estére van mit inni!
Rogyásig megtelnek a gőzös korcsmák.
(— Mire ezt a koszos bért hazavinni?!)
Hajrá! A kutya fáját, — igyunk! ...
Öklendezz részeg! — tied a világ,
köröskörül! ...*

*Hejh! borgőzös virtus abajgat hördülön —
zupp! a keservét, — bösz kántálás, és bicska
kerül elő a lumpenproletár
lajbik alól; a rontó borovicska
már dolgozik!*

*Hajrá! vigadj nép!
Legénység, rajta! zuhé!
— törik az ablak. — Űsd nem anyád! ...*

*A bor dolgozik. Külváros-szerte
mulat a béres, hóstáti-proletár
szolgalegényhad... kifosztott náció.
— Dolgozz rogyásig s idd el a béréd!
Ez a civilizáció!*

Brrr! ...

*A védőr máris részegeket ruház az örszobán:
üzemben ismét a társadalmi rend.
— Miféle ordítás ez, ilyen késő este?!
A polgár aludni akar, legyen hát csend!*

Vagy más szóval: részegnek kuss!

*Ám, ott a sarkon túl (— szabadság!)
ha van még pénzed,
te kiakolbólított „vig“ lumpenproletár,
a gőzölgő ködökben imbolygó piros
lámpával egy fülledt lebujs vár...*